otheek en Prentenkabinet
inciaal Genootschap van
sten en Wetenschappen in
rd-Brabant. 's-Hertogenbo

Helmonds Heem

Heemkundekring Helmond

Peelland

itgave van Heemkundekring
ELMOND
elland
pgericht 24 mei 1948

ecember 1983 - nr. 4

NHOUD:

nt Lambertus, patroon van onze stad
. Söhngen-van Gotum 124

ericht van de Archeologische Werk-
oep „'t Kleine Kerkske"
eel VII
. v.d. Laarschot - A. v. Schaijk 145

50 Jaar straatreiniging van Gemeente-
ege 1833-1983
v.d. Heijden 150

Eeuw lang in goede harmonie
00 Jaar Helmonds Muziek Corps
883-1983
J. J. F. de Waal) Giel van Hooff 156

rukkers in Helmond en hun druk-
erk in de 19e eeuw
oten deel III, sept. 1983
van Hooff 159

houd Helmonds Heemkroniek
983 162

ISSN 0166-3585

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

Secretariaat en abonnementen

C. van Lierop
Helmondselaan 1
5702 NL Helmond

Redaktie:

G.J. van Bussel
G. van Hooff
H.A. van Krieken
J. Zeeuwen

Redaktie-adres:

Bakelsedijk 59
5701 HB Helmond

Kringlidmaatschap inclusief abonnement: f 25.– per jaar

Abonnement zonder kringlidmaatschap: f 15.– per jaar

Penningmeester:

H. van Laarhoven
Steenweg 59
5707 CE Helmond

Giro 26.41.099
Amrobank Helmond
rek.nr. 48.80.23.300

SINT LAMBERTUS, PATROON VAN ONZE STAD

Tiny Söhngen-van Gotum

Lambertus, ook wel Landebertus of Lambrecht genoemd, werd geboren in Maastricht tussen 633 en 636.
Zijn ouders, Aper en Herisplindis, behoorden tot de Frankische adel.
Gedurende zijn eerste levensjaren werd Lambertus opgevoed door Landoaldus, een vroom priester.
Daarna kwam hij aan het hof van koning Childerik II in Maastricht, waar hij leerde omgaan met wapens; voor zijn godsdienstige vorming kwam hij onder de hoede van Theodardus, bisschop van Tongeren en Maastricht.
Na de moord op deze bisschop in het jaar 670, werd Lambertus gekozen tot zijn opvolger; hij is de eerste Maastrichtse bisschop die in die streken geboren en getogen is.
In die tijd waren de bisschoppen nauw betrokken bij de strijd om de politieke macht.
Toen koning Childerik II in 673 vermoord werd, en Ebroïn, de hofmeier van koning Theodorik aan de macht kwam, moest Lambertus de vlucht nemen.
Zeven jaar bracht hij door in de abdij van de Benedictijnen te Stavelot waar hij volgens overleveringen een voorbeeldig leven leidde.
Maar ook Ebroïn onderging hetzelfde lot als Childerik en werd op zijn beurt vermoord.
In 675 kwam Pippijn van Herstal aan de macht: Lambertus werd uit zijn ballingschap teruggehaald en in zijn rechten hersteld.
Vele jaren werkte Lambertus nu aan de kerstening van Brabant, de Kempen en de Maas-vallei.
Een hagiograaf (1) die nog met getuigen van zijn optreden gesproken heeft, schrijft hierover: "Als ijverig zieleheld is hij dorpen en steden rondgetrokken om het Evangelie te verkondigen en met name in Taxandrië heidense offerplaatsen en afgoden te vernietigen om allen tot Christus te brengen" .

S. LAMBERTVS EPISCOPVS LEODIENSIS.

St-Lambertus,bisschop van Luik
Kopergravure van Adriaan Collaert (1570-1618)

Lambertus stierf te Luik als slachtoffer van bloedwraak. Vrienden van de bisschop doodden twee mannen die in zijn eigendommen waren ingebroken en er een verwoesting in hadden aangericht.
Dodo, een bloedverwant van de vermoorden, oefende naar oud Germaans recht bloedwraak uit en vermoordde met zijn aanhangers Lambertus op 17 september 705. De oudste levensbeschrijvingen geven unaniem dit verhaal als de doodsoorzaak.
Lambertus werd begraven te St.Pieter ten zuiden van Maastricht, in het graf van zijn vader.

200 jaar later toende kerk een monopoliepositie had, vonden de kerkbestuurders het doodsverhaal voor een grote heilige aanstotend.
Er waren in die tijd andere opvattingen gaan heersen op welke gronden een persoon heilig verklaard kon worden; de levensbeschrijving van een heilige werd eventueel aan de verwachtingen aangepast.
Zo komt vanaf de tiende eeuw het verhaal in omloop dat de herhaalde vermaningen en verwijten, die Lambertus richtte tot Pippijn vanwege diens buitenechtelijke verhouding met Alpaïs, aanleiding waren geweest tot de sluipmoord op de heilige.
Uit wraak zou Pippijn toen Lambertus hebben laten doodsteken door Dodo, de broer van zijn geliefde.

St.Lambertus wordt afgebeeld als bisschop, getooid met het rationale, een soort schoudermanteltje; het is een onderscheidingsteken van sommige bisschoppen, voorbehouden aan bepaalde bisschopszetels o.a. aan het oude bisdom Luik.
Tot de attributen van Lambertus behoren verder een bisschopsstaf, een boek, zwaard of lans, soms ook kooltjes. Hoe hij aan dit laatste attribuut komt,vertelt ons de volgende legende:
Toen Lambertus nog jong was en ijverig dienst deed aan het altaar, gebeurde het dat er geen kooltjes in het wierookvat lagen; om de dienst niet te storen, haalde Lambertus haastig gloeiende kooltjes buiten uit een hut, deed ze in zijn koorhemd en droeg ze zo naar het altaar; noch hijzelf, noch zijn koorhemd vertoonde brand- of schroeivlekken.

Het wapen van St.Lambertus is door prof.P.Albers S.J. (2) als volgt beschreven: een langwerpig schild met gebroken hoeken en spits uitlopend aan de benedenzijde; op een veld van geel rusten 4 gouden balken, elk uit 5 strepen bestaande, waarop een zilveren sleutel rust.
Het is onwaarschijnlijk dat Lambertus in zijn tijd al een eigen wapen had.
In West-Europa is de heraldiek pas tot ontplooiing gekomen ten tijde van de Kruistochten, rond het jaar 1000.
In latere tijd zijn er 'postuum' heel wat grotere heren, keizers, koningen, heiligen, aan een wapen geholpen.
Het wapen dat 'verleend' werd, kreeg een zekere historische inhoud.
Zo zal het Lambertus ook wel zijn vergaan.
De beschrijving echter die, die prof.Albers geeft, klopt heraldisch gezien niet(3); zo kan op een veld van geel nooit een stel gouden balken rusten,want geel en goud zijn heraldisch gezien, hetzelfde.
Het zou wel kunnen bij een veld van 'keel', d.w.z. rood.
Luik lag in het graafschap Loon dat vroeger toebehoorde aan het Prins-Bisdom-Luik en overeenkomt met de huidige provincie Limburg in België; dit graafschap had een rood wapen met 5 gouden balken.
Het is aannemelijk dat St.Lambertus deze kleuren in zijn wapen heeft overgenomen.
Een beschrijving van het wapen is weliswaar teruggevonden, echter geen afbeelding ervan.Wel heeft men in Luik er verschillende ontwerpen voor gemaakt.
Het hierbij afgebeelde wapen van Lambertus is ontworpen door de heer K.v.Berendonk uit Santpoort.

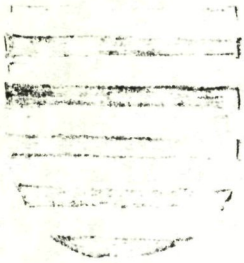

GRAAFSCHAP LOON

SINT LAMBERTUS

Het donkere is rood,
het lichte goud;
de sleutel zilver.

Houtgravure van
Luc de Jaegher.

H. LAMBERTUS

Dodo heeft de doot van synen vrienden ende de oneere van syn sustere willen vreken ... ende is naer Luyck getrocken / daer den H. Bisschop onledich was ... Den H. man heeft den gheheelen nacht met waken ende bidden overgebracht ... soo heeft hem desen Moorder deur syn volck doen deurloopen met een Lancie / ende is S. Lambertus om de waerheyt gelyck S. Jan Baptista ... onschuldich martelaer gestorven int iaer ons Heeren ses hondert en achtennegentich ...! Dit H. Lichaem is met grooten droefheyt van den synen tot Maestricht in S. Peeters Kercke begraeven / ende naer twaelf iaren met den Bisschoppelycken stoel naer Luyck overghevoert van den H. Hubertus. ... en door syn voorbidden is Luyck, dwelck tevooren maer een ongeacht dorp ... in Lothryc en was / gecomen dat het de hoofdstadt van den lande geworden is / ende heeft noch tweeentwintich steden onder hem.

H. ADRIANI Antwerpen 1602

Direct na de moord op Lambertus zijn zijn Frankische vrienden zijn verering gaan uitdragen.
Vóór het midden van de achtste eeuw werd hij al beschouwd als martelaar.
Op de plaats waar hij vermoord werd,bouwde men reeds in 714 een kerk die aan Maria en Lambert was toegewijd.
Op het kalendarium dat Sint-Willibrordus (637-739) heeft samengesteld staat op 17 september aangetekend: ' Sancti Landberichtiepiscopi '.
Onder Hubertus, de opvolger van Lambertus, werd het gebeente van de heilige verheven en had een plechtige overbrenging naar Luik plaats.
In een verschijning zou St.Lambertus zelf de overbrenging van zijn relieken naar Luik gelast hebben.
De naar hem genoemde kathedraal in Luik werd in 1794, tijdens de Franse revolutie, verwoest; thans rusten de relieken van St.Lambertus in een prachtige neogotische schrijn in de St.Paulus-kathedraal te Luik.
Hubertus liet omstreeks het jaar 717 ook de bisschopszetel Tongeren- Maastricht overbrengen naar Luik, de stad van Lambertus.
Men sprak niet meer van de zetel van St.Servaas ,maar over die van Lambertus.
De verering van Lambertus kwam op volle gang.
Er is sprake van talrijke wonderen aan het graf van de Heilige, die vooral werd aangeroepen bij oogkwalen en bij verlammingen van mens en dier.
De Heilige ODA, een Schotse koningsdochter , die zich later in ons land vestigde, reisde vertrouwvol naar het graf van St.Lambertus en genas daar van haar blindheid (± 726).
Luik, in die tijd nog een kleine onbeduidende plaats, heeft het mede aan deze verering te danken dat het kon uitgroeien tot een der voornaamste steden van het West-Europa.
Luik werd het centrum van de verering van St.Lambertus en vandaaruit heeft deze zich snel uitgebreid, ook naar onze streken.
Reeds in 721 schonk een zekere Herelaef aan St.Willibrordus een Lambertuskerkje gelegen te Bakel.
Later is dit kerkje naar Willibrordus genoemd.
Door de eeuwen heen zijn er in Nederland 52 kerken gewijd aan St.Lambertus.

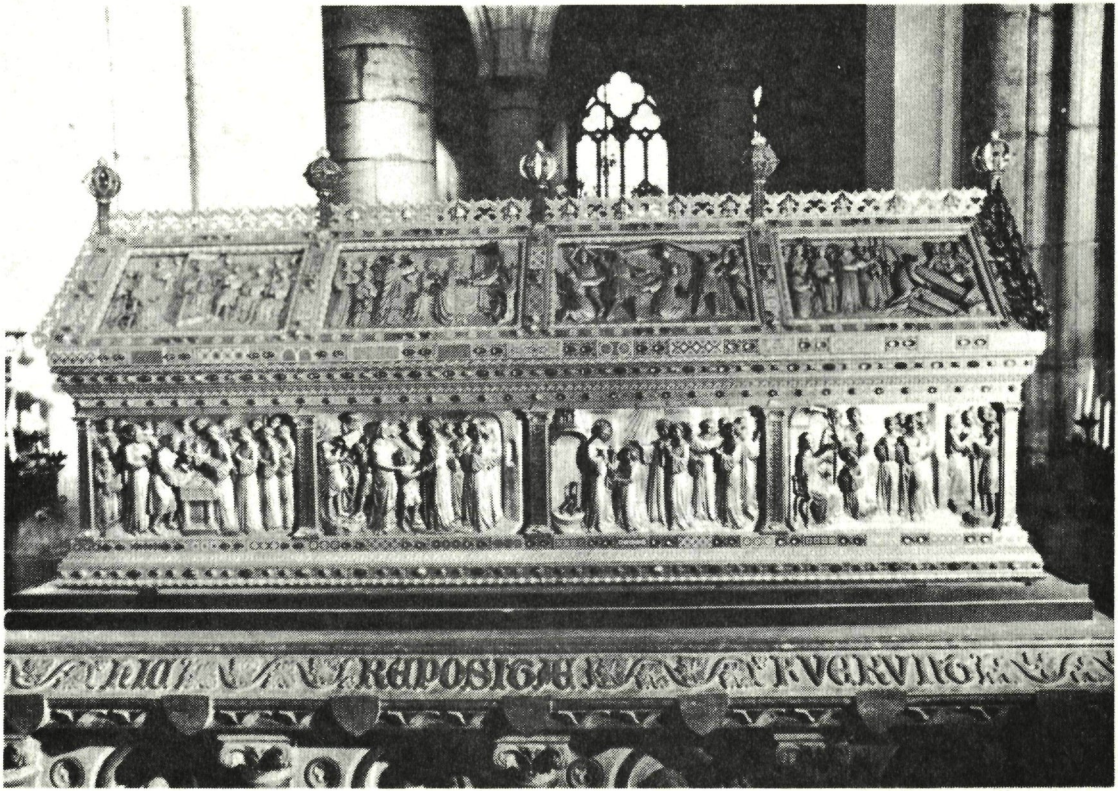

Neo-gotsche schrijn waarin zich de relieken van Sint-Lambertus bevinden

St.Lambertus wordt beschouwd als patroon van onze stad. Sedert wanneer en waarom juist hij gekozen is als patroonheilige, is moeilijk na te gaan.
De Norbertijnen, die eeuwenlang Helmond op geestelijk gebied verzorgden, hebben volgens Abbé J.Ferminne te Floreffe, nooit een speciale band met Lambertus gehad. Onze Lambertus zal dus wel in het kader van de Luikse verbreidings-ijver hier verzeild zijn geraakt (tot 1560 resorteerde Helmond onder het bisdom Luik).
Vast staat dat er hier in Helmond nooit sprake is geweest van een volksverering voor St.Lambertus. We hebben geen betaal- of vervaldag gekend op 17 september zoals het b.v. in het plaatsje Gend in Gelderland het geval was.
Bij ons werden de burgemeesters en dekenen van de stad benoemd op Bamis- of Remigiusdag; voor de Helmonder was vooral Maria-Lichtmis een geliefde betaaldag, terwijl de pacht meestal afliep op Kerstmis.
In de dertiende tot vijftiende eeuw werd aan misdadigers soms een bedevaart opgelegd als boete: onze Helmonders gingen voor straf naar Sint-Mathijs in Trier, naar Coelen (Keulen), Styphout of naar het grote Rome, maar nooit naar het graf van Sint-Lambrecht in Ludich (Luik), wat vanuit andere steden, b.v.Goes wel gebeurde.
In sommige streken geldt dat Lambertusdag het signaal geeft voor het vertrek van de zwaluwen; het is de beste dag om appels te plukken, het beste tijdstip om het winterkoren te zaaien. Maar wie in Helmond heeft hier ooit van gehoord?
Andere steden vierden het patroonsfeest van hun heilige als Zondag; voor zover is na te gaan werd 17 september hier nooit beschouwd als een bijzondere dag, laat staan als feestdag.

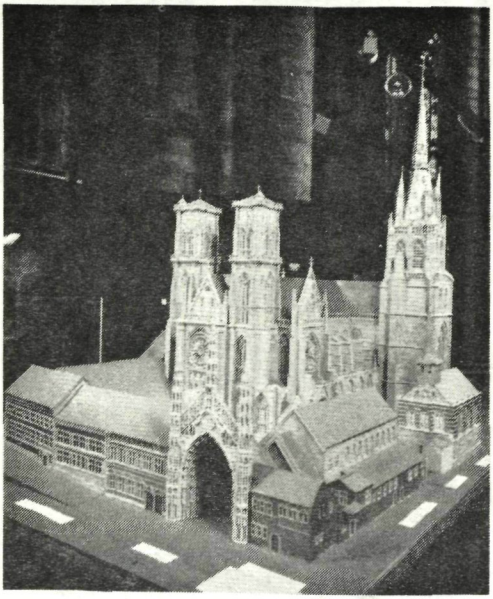

Maquette van de verwoeste kathedraal die naar Sint-Lambertus is genoemd.

In de 15e en 16e eeuw werd in meer dan de helft van de Helmondse testamenten een som gelds, 'een halve of hele stuiver ' , gelegateerd aan de kerkfabriek van St.Lambert in Ludich (Luik) voor hetgeen men onwetend, onrechtmatig in bezit had gehad.
Jan van Berlaer, Heer van Helmond en Keerbergen, legateerde bij testament van 12 juli 1425(4) een bedrag van 2 gouden kronen, in de geldmunt van de Franse koning, aan de fabriek van de Luikse kerk.
Voor datgene echter wat hij 'onrechtmatig verkregen had, achtergehouden of door het overgeleverd zijn aan de vergetelheid', vermaakte hij 2 gouden kronen, in dezelfde muntsoort, eens te voldoen 'Beatae et Gloriosae Virginis Mariae Cameracencis', aan de heilige en Glorierijke Maagd Maria te Cambrai.
Reeds in 1288 zond bisschop Jean de Flandres aan de diocesen raadgevingen voor het bevorderen van testamentaire beschikkingen aan de kathedraal van Luik (5).

Na de oprichting van het bisdom 's-Hertogenbosch, op 11 maart 1560, werd het 'gewetensgeld' overgemaakt aan 'Derr ffabricken van St.Jan te Bossche'.
Het hierna volgende testament dateert van 25 april 1544 (6).

Wy Jan Vandey Reich en Lambert Berck Burgers der Stad van Helmont doen cond eene
iegelijcken dat onder Jaer ons Heren doe men schreef Duysent vyfhondert vier ende
veertich den xxv dach aprilis den maent syn voer ons gecompareert en in persoone
propeiry persone Justinus verschem die eerstar Gheerlacke die zoemer Jacsmeke
en margaret syn wijtwige huysfrouwe beyde hy huere voersteuns en wetenthecht
dersey alst openbaer schuyn en hebben aldaer goedinckert gemaect en voer hen
ne testeny willie gehandey te dueney hoy testament van machtey en cracht
van wuerdey en onnerbrekelicke van iemandey al waeit oeck also dat daer enighe
solempniteyte van rechts wegheyn hier te dienen nae vyfte af rechtegeslachey
Kaey en dat in manieren hier na volgen. Jandey eerstey hebben sy testamentieert
gewilt gemaect goedinckert en maeke dat maken ordinere besitten en willen dat
die langste leney sal besitten alle die goedey huysfrouwe en erfgenaem en die te mogen
beteney verwyn en synd wel daer mede te doen om die schuld daer mede te betalen
en die kynder daer mede op te hueden hy also dat die langste leney heny met
hueltey noet vedeney en verdeilt sey. Item so gevial dat Gheerlacke voerstaer
eerst stoff so wel hy en margaret syn ziel got almechtich en synd gebruder moeder
en magret ma. en alle gode heiligen om hy hey in die eewige blysaep beinst te blyven
en syne stersfelicke lichaey der gewyder eerden voert beset hy d. fridinsche vd
sent Lambert tot Luyck voer ennich onrecht medich goet dat hy onbeteert hebben
mechte d. stk eens den in godey oder elder d. stk eens voert beset
hy den uyspellaen tot helmont 1 stk eens den ostere d. stk en want wy
Burgey verstaen tot dey vechtre geraepe syn en specialich gebeden om ons dese voerhae
ordinantie van testamente te stoey en wilkey aen hoeren en voert publiceren die
daer toe behoeyt syn en voelmachtey in kennisse der waerheit alles sighcerb
dat voerstaen stat ist so hebben wy Burgey voerstaen onse proper zeghelt kennd
ney dese dey van testamentey op den hange int jaer en ten dagh voerstaen
Denis sa denis is hiert gedoert als sulck prophael op heny en op alle syn gueth hebben
en dersey dende hendrick matteis aeten nechten deit crabben geloen tynsolt te ee gevalen
st stuck gerecht te bilt van oeuwer rechtmis dach naest leney hymes jaey of hiert tynsolt
met in tynsolt en op elsey ons voelle rechtmis dach hier en hymes oeck in tynsolt
Castes henrick van Emel en Lambert Berck Dat die xxv aprilis A° xlvi

WIJ JAN VAN DEN BERCH ENDE LAMBERT BEEK,SCEPENEN
DER STADT VAN HELMONT, DOEN COND EENEN IEGELICKEN
DAT IN DEN JAER ONS HEEREN DOE MEN SCREEF DUYSENT
VIJFHONDERT VIER ENDE VEERTICH DEN XX^{V} DACH APRILLIS
DER MAENT SIJN VOER ONS GECOMPAREERT ENDE IN HENNEN
PROPEREN PERSONEN LIJFFELICK VERSCHENEN DIE ERBAR
GHEERLAECK DIE ZOENER GLAESMEKER ENDE MARGARIET SIJN
WITTIGE HUISFROU BEYDE BIJ HAEREN VERSTAND ENDE WE-
TENTHEIT WESENDE ALST OPENBAER SCHEEN ENDE HEBBEN
ALDAER GEORDINEERT GEMAECKT ENDE VOOR HENNEN UITER-
STEN WILLE GEHAUDEN TE WERDEN HON TESTAMENT VAN MACH-
TEN ENDE CRACHTEN VAN WERDEN ENDE ONVERBREKELICK VAN
IEMANDEN AL WAERT OECK ALSO DAT DAER ENNIGHE SOLEMP-
NITEYTEN VAN RECHTS WEGEN HIERTOE DIENENDE INNE VER-
GETEN OFF ACHTERGELATEN WAREN ENDE DAT IN MANIEREN
HIERNA VOLGENDE. IN DEN IERSTEN HEBBEN SIJ TESTAMENT-
MEKERS GEWILT GEMAECKT GEORDINEERT ENDE MIDS DESEN
MAKEN ORDINEREN BESETTEN ENDE WILLEN DAT DIE LANG-
STE LEVENDE SAL BESITTEN ALLE DIE GUEDEN HAEFFELICK
ENDE ERFFELICK ENDE DIE TE MOGEN BEHEREN VERCOPEN
ENDE SIJNEN WIL DAER MEDE TE DOEN OM DIE SCHULD DAER
MEDE TE BETALEN ENDE DIE KIJNDER DAER MEDE TE HELPE-
NEN BIJ ALSO DAT DIE LANGSTE LEVENDE HEM MET ELICKEN
NUYT WEDEROM EN VERANDERT. ENDE OFT SO GEVIEL DAT
GHEERLAECK VOERSCHR. IERST STORFF SO WIL HIJ ENDE
MAECKET SIJN ZIEL GOT ALMECHTIG ENDE SIJNDER GEBENE-
DIDER MOEDER ENDE MAGET MARIA ENDE ALLE GODS HEILIGEN
OM BIJ HET IN DIE EWIGE BLIJSCAP BERUST TE BLIJVEN
ENDE SIJNEN STERFELICKE LICHAEM DER GEWIJDER EERDEN;
VOERT BESET HIJ DE FABRYCKEN VAN SENT LAMBER TOT LU-
DICH VOOR ENNICH ONRECHTVERDICH GOET DAT HIJ ONWETEN-
DE HEBBEN MUCHTE ½ STUIVER EENS. DEN 4 BIDDEND ORDE-
NEN ELCK ½ ST.EENS; VOERT BESET HIJ DEN CAPPELLAEN
TOT HELMONT 1 ST.EENS. DEN CASTER ½ STUIVER ENDE
WANT WIJ SCEPENEN VOORSCHR. TOT DESEN VOERSCHR. GE-
ROEPEN SIJN ENDE SPECIALICK GEBEDEN OM OVER DESE
VOERSCHR. ORDINANTIE VAN TESTAMENTEN TE STAEN ENDE
WILLEN AANHOEREN ĒNDE VOORT PUBLICEREN DIE DAER TOE
BEHOERENDE SIJN ENDE VERSUECKENDE IN KENNISSE DER
WAERHEIT ALLES 'SGHEENS DES VOORSCHR.STAET SO HEBBEN
WIJ SCEPENEN VOERSCHR.ONSE PROPERE SEGHELEN BENEDEN
AEN DESE LETTEREN VAN TESTAMENTEN DOEN HANGEN INT
JAER ENDE TEN DAGHE VOERGESCHREVEN.

Voor de Helmonder werd vóór 1456 het kerkbezoek bemoeilijkt door de afgelegen ligging van deze, buiten de poorten der stad, in het gehucht De Hage.
Daarom werd in de vijftiende eeuw een kapel in de stad omgebouwd tot parochiekerk.
Op 11 februari 1456 werd de nieuwe kerk, de Sint Lambertuskerk plechtig ingezegend door de suffragaan van Luik Theodoricus, bisschop van Gybilethe.
In zijn testament van 12 juli 1425 had Jan van Berlaer reeds een som gelds nagelaten van 100 gouden kronen , in geldmunt van de Franse koning, voor de stichting van een nieuwe kerk binnen de poorten van de wal van de stad Helmond.

Dat niet voldaan is aan de, in zijn testament geuite wens de kerk toe te wijden aan de Gelukzalige en Glorierijke Maagd Maria, maar aan Sint Lambertus is waarschijnlijk omdat de oude kapel in de stad reeds was toegewijd aan Lambertus.
In een acte van 1507 (7) wordt n.l. gesproken over 'goederen gelegen omtrent Sint Lambrecgt capelle' ; wellicht is de oude benaming van de kapel nog een tijd lang behouden.

De herdenking van de kerkwijding werd aanvankelijk gehouden op zondag vóór het Sint-Lambertusfeest (later verplaatst naar de tweede zondag in augustus).
Allen, die gebiecht hadden gedurende het octaaf van het feest, verdienden een aflaat van veertig dagen.
Op de feestdag zelf was de pastoor verplicht de metten te zingen.
Ook werd er die dag een plechtige Sacramentsprocessie gehouden; opgeluisterd door de schuttersgilden trok de stoet over het kerkhof.
Na de vrede van Munster in 1648 waren dergelijke gods-dienstige uitingen verboden.

Oospronkelijk was het hoofdaltaar in de kerk toegewijd aan Sint-Lambertus.
Het is niet duidelijk wat er gebeurd is met het altaar tijdens de schuurkerkperiode (Sacramentsdag 1648-

Rechter zij-altaar in de St. Lambertuskerk

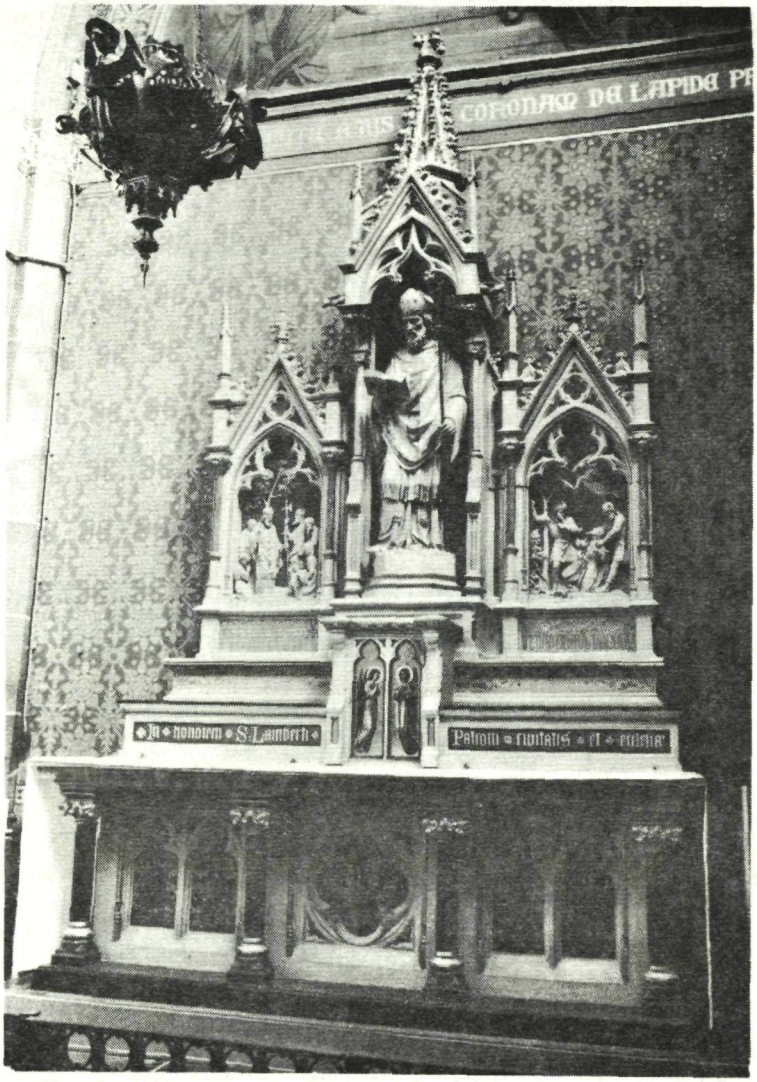

"Ter ere van St-Lambertus, Patroon van de stad en van de kerk"

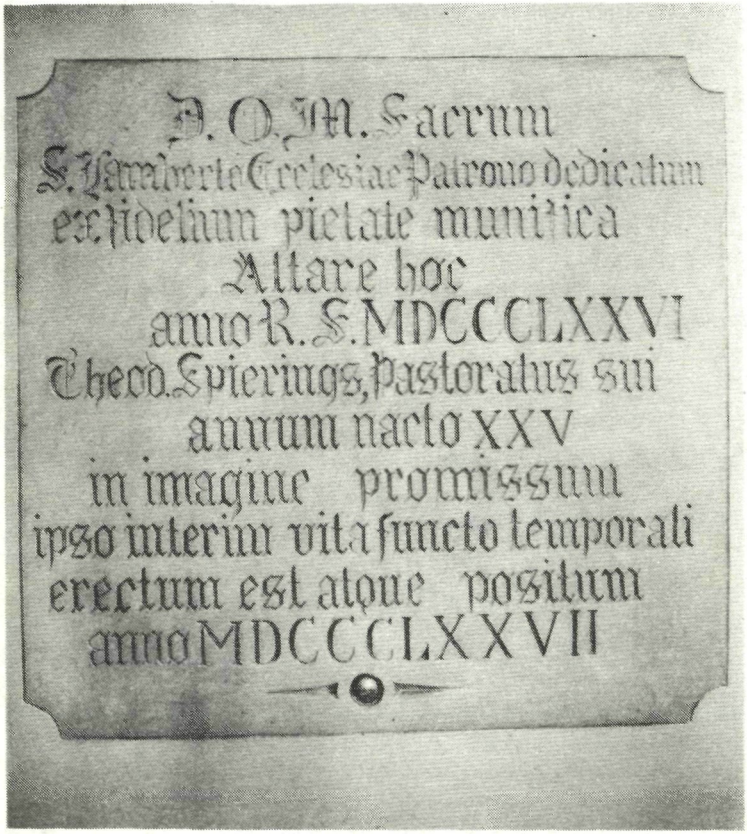

Aan de zijkant van het altaar is ingebeiteld:

"Aan de Heer, de Beste, de Grootste.
Toegewijd aan Sint Lambertus, Patroon van
de kerk, is,in het jaar van het Herstelde
Heil 1876, uit vrijgevige trouw van de
gelovigen aan Theodorus Spierings, bij het
bereiken van zijn 25-jarig Pastoraat,
dit Heilig Altaar, in de afbeeling zoals
beloofd, terwijl hijzelf intussen het tijdelijk
leven volbracht heeft, opgericht en geplaatst
in het jaar 1877."

St.Lambertusdag 1805) en vlak daarna.
In 1834 schonk mr.Petrus Verhoysen 1600 gulden aan de kerk voor een nieuw hoogaltaar onder de last van 2 gezongen jaargetijden voor hem en voor zijn vrouw gedurende 50 jaar; het altaar was toegewijd aan Petrus en Paulus.
Het huidige hoofdaltaar, toegewijd aan dezelfde apostelen, werd pastoor Spierings in 1875 aangeboden bij zijn 25-jarig pastoraat.
Tevens schonk men hem bij die gelegenheid 2 zij-altaren die ook nu nog aanwezig zijn, resp.toegewijd aan Onze Lieve Vrouw en aan St.Lambertus.
St.Lambertus is dus in zijn eigen kerk op een zijspoor gezet !
Behalve het beeld van Sint Lambertus aan de buitenkant van de kerk, vinden we de heilige afgebeeld op zijn zij-altaar.
De kerk bezit een zilveren monstrans uit 1865 waarop Lambertus in goud is afgebeeld (tentoongesteld in het gemeentemuseum van Helmond) en een ceremoniarisstaf met een kleine zilveren Lambertus als knop.
Er is een relikwie van de Heilige daterend uit 1929 en ook is hij afgebeeld op de parochiestempels.

Parochiestempels

Het is niet meer 'in' feesten van heiligen uitbundig te vieren.
Pastoor Rijken maakte er in zijn tijd een heel feest van op 17 september: een plechtige Hoogmis met drie Heren, een prachtig versierde kerk, inclusief de uitgelegde loper.
Na afloop van de plechtigheid werd de relikwie van Sint Lambertus vereerd.
Tegenwoordig wordt er op zijn patroonsfeest alleen in de lezingen aandacht aan Hem besteed.

Verder is er eens een 'Lambertusschool' in Helmond geweest.
De eerste jongensschool van de Sint-Lambertusparochie, gelegen op de Broederwal, was niet toegewijd aan haar patroon, maar aan Sint-Josef.
De Lambertusschool was de jongensschool van de H.Hartparochie; zij werd gebouwd in de Molenstraat, op grondgebied van de Lambertusparochie.
De inzegening van deze school vond plaats op 10 april 1907.
Aanvankelijk stond de school onder leiding van de Broeders van Maasstricht.
In 1918 kwam er een scheiding tussen leken- en broederonderwijzers: de Lambertusschool kwam in lekenhanden met de heer Chris Knol aan het hoofd.
Sindsdien sprak men in Helmond over 'het schooltje van Knol'.
In 1927 werd de Lambertusschool opgeheven.
De school van de H.Hartparochie verhuisde naar een nieuw gebouw in de Heistraat; voortaan heette zij Gerardusschool.
In het gebouw in de Molenstraat werd de Canisiusschool gevestigd.

Foto uit 1926
Links de heer Chris Knol en mej Mien Bom.

Hotel-café-restaurant St.Lambert is in 1902 door de gezusters van Duynhoven (Truike) gevestigd op de markt, in het oude pand van boekhandelaar C.Pellemans. Op de spijskaart is, naast een foto van het bedrijf, een piepkleine St.Lambertus afgebeeld.

De Ned.R.K.Textielarbeidersbond St.Lambertus had ook in Helmond een afdeling.
De bond is opgericht te Tilburg in 1910.
Zijn naam zal dus wel niet te danken zijn aan een eventuele verering van de Helmondse textielarbeiders voor Lambertus.
In 1948 onderging de bond een naamswijziging en heet sindsdien R.K.Kletex (R.K.Kledingtextiel), waarmee Lambertus ook hier verdween.

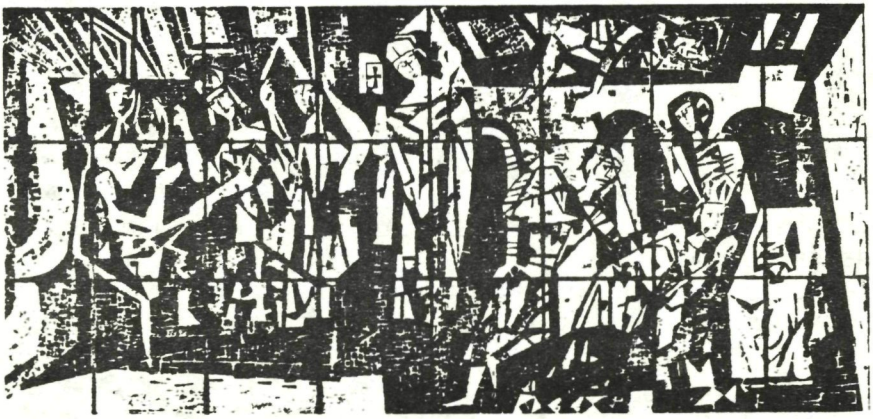

Mozaïek in de hal van het ziekenhuis,
in het midden Sint-Lambertus als bisschop,
links de genezing van een blinde vrouw
rechts de gewelddadige dood van de Heilige

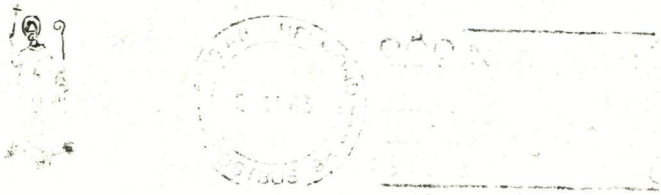

Het ziekenhuis heeft een eigen poststempel voorzien van de afbeelding van St.Lambertus.

Tenslotte is er in Helmond dan nog het St.Lambertus-ziekenhuis.
Op 19 november 1937 vond de oprichting plaats van de 'Stichting St.Lambertusziekenhuis' onder voorzitterschap van deken M.RATH.
De tijdsomstandigheden waren er de oorzaak van dat het huidige ziekenhuis pas op 2 augustus 1957 in gebruik genomen kon worden.
De staf van het ziekenhuis besteedt veel aandacht aan de patroonheilige.
Ieder jaar wordt op 17 september zijn feest gevierd.
Sint-Lambertus wordt afgebeeld in de hal van het ziekenhuis op een groot mozaïek gemaakt door Daan Wildschut.
Naast de ingang van de kapel bevindt zich een levensgroot beeld van de heilige; het is nog afkomstig uit de oude H.Hart kerk in de Veestraat
De leerlingverpleegsters dragen een speld met een afbeelding van St.Lambertus, en het ziekenhuis heeft een eigen poststempel voorzien van de beeltenis van zijn patroon.
Sint-Lambertus komt dus in het ziekenhuis wel aan zijn trekken.
Daar moet hij het dan wel mee doen !
Want Sint-Lambertus, Patroon van onze stad,heeft zelfs geen straat, plein of school die naar Hem is genoemd.

Moge Sint Lambertus onze stad beschermen !

N O T E N.

1. Vie la plus ancienne de Saint-Lambert, érite par un contemporain; J. Demarteau 1890.
2. Jaarboekje van Alberdingk Thijm 1896
3. Ontleend aan de gegevens van K.v.Berendonk, heraldicus te Santpoort.
4. Oorkonden betreffende Helmond, XCV
5. Les statuts synodaux de Jean de Flandres; Schoolmeesters 1907
6. Gemeentearchief Helmond R.A.H.inv.nr. 233, fol.2
7. Gemeentearchief Helmond R.A.H.inv.nr. 228, fol. 3

Geraadpleegde literatuur

De parochiekerk van St.Lambertus te Helmond; A.M.Frenken

Bezem en Kruis; R.Lambrechts, Retie

Limburg's Verleden; Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap; Maastricht 1960

Vie de Saint Lambert; J.L.Mulleners 1909

Sint-Lambertus, bisschop en martelaar; J.Notermans, Reuver 1955

Broeders van Maastricht 100 jaar in Helmond; br.P.v.d.Ven en J.de Waal; Heemkroniek 1980 nr.1

Mittelalterliche Heiligenverehrung; M.Zender, Düsseldorf 1959

Met dank aan de heer K.v.Berendonk te Santpoort, de heer F.George te Luik en de heren Holtus, J.Smits en J.de Waal te Helmond.

BERICHT VAN DE ARCHEOLOGISCHE WERKGROEP

Deel 7

Verslag van het archeologisch project „'t Klein Kerkske"

Hans van de Laarschot

Alex van Schaijk

Archiefonderzoek van de heer P.v.d.Meulenhof heeft voor een perceel in het Stationskwartier, tussen Stationsplein en Traverse, het toponiem 'Klein Kerkske' naar voren gebracht. Omdat het stationskwartier in het kader van Helmondse stadsvernieuwing prioriteit heeft, heeft de Archeologische Werkgroep van Heemkundekring Helmond-Peelland, na de mededeling van Van de Meulenhof, getracht via een archeologisch onderzoek te bekijken, of het toponiem is afgeleid van een werkelijk daar ter plekke aanwezig geweest zijnd kerkje (periode de Late Middeleeuwen). Nadat de vereiste toestemming was verkregen van de gemeente Helmond en de R.O.B. en nadat in April een aantal boringen was verricht om de bodemopbouw te achterhalen, is in de periode van 17 juni tot en met 2 juli 1983 het veldonderzoek uitgevoerd. Dit stond onder leiding van Alex van Schaijk.

Over het restant van het oorspronkelijk terrein - een groot deel was niet meer te onderzoeken vanwege de aanwezigheid van de Traverse en het GAK-gebouw - zijn in elkaars verlengde (zowel in de richting N-Z als O-W) 9 putten uitgezet. Op de Zuidwestkop van put 8 is nog een 10e put uitgezet. De putten hadden een omtrek van 2 x 2 m. en zijn met de hand uitgegraven. De putten 3 en 6 konden vanwege het aanwezige puin niet worden onderzocht. Van een totaaloppervlakte van ca. 1550 m². is dus 32 m . nauwkeurig bekeken.

De bodemopbouw kenmerkte zich in alle 8 putten door op de ongestoorde dekzandlaag een ca. 50-100 cm.brede donkere laag, met daarop een recent aangebrachte (bouw GAK-gebouw), ca. 20 cm. dunne rommellaag. Het schaarse vondstenmateriaal, voornamelijk aardewerkfragmentjes, in de donkere band valt kwa datering in de periode na 1600 en zal hier vermoedelijk terecht zijn gekomen bij egalisering en ophoging van het terrein. De 2 bovenlagen waren voor het onderzoek dan ook niet van belang.

Van de grondsporen, die in de putvlakken te lezen waren, was het greppeltje in put 8 het duidelijkst.Het was ca. 40 cm.breed en de vulling was van een andere samenstelling dan de eerder genoemde donkere laag. Hierin zijn enkele scherven van laatmiddeleeuws aardewerk aangetroffen. Andere vondsten zijn hierin niet gedaan, net als in de andere grondsporen. Op de laatste werkdag is op de zuidwestkop van put 8 nog een put (10) gegraven om de mogelijke voortzetting van het greppeltje te vinden. Helaas was het bodemvlak van put 10 totaal verstoord door een jonge ingraving. In een groot deel van de putten, zoals in put 7 en 9, zijn houtskoolresten aangetroffen.

KONKLUSIE:

Sporen die wijzen op een aanwezigheid van een kerkje zijn niet gevonden. De geringe oppervlakte, die onderzocht is, heeft enige vondstgegevens opgeleverd, die wijzen op een mogelijke bewoning van het terrein in de Late Middeleeuwen. Nader onderzoek kan hierover meer duidelijkheid verschaffen.

Augustus 1983.

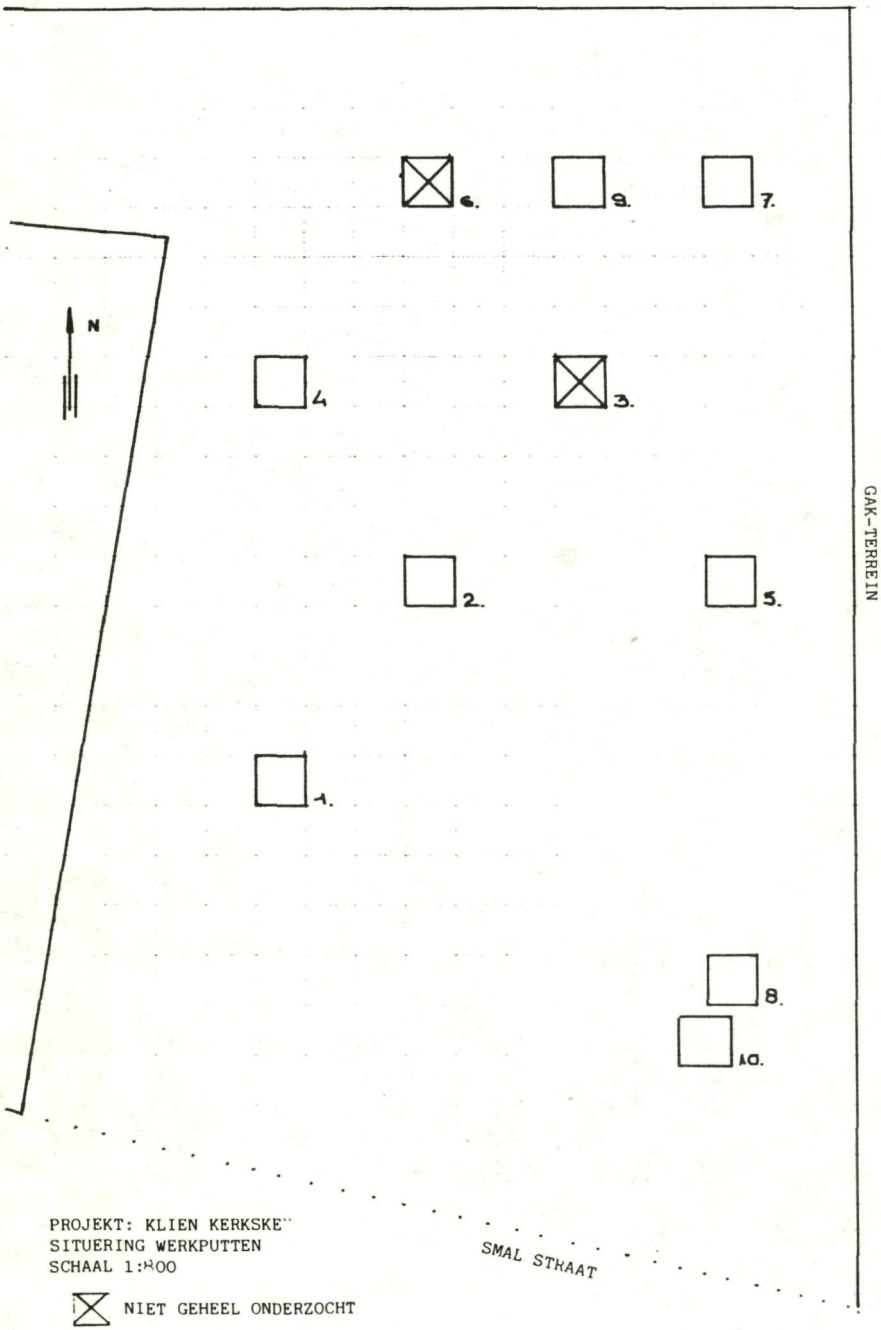

PROJEKT: KLIEN KERKSKE
SITUERING WERKPUTTEN
SCHAAL 1:800

NIET GEHEEL ONDERZOCHT

PROJEKT 4. KLIEN KERKSKE
HELMOND

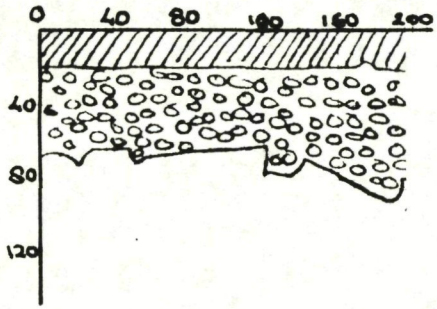

oostwand
put 4
18-6-83

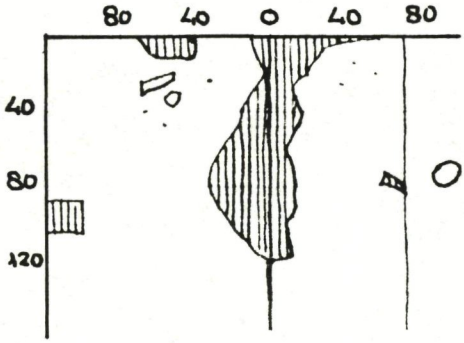

bodemprofiel
put 7
24-6-83

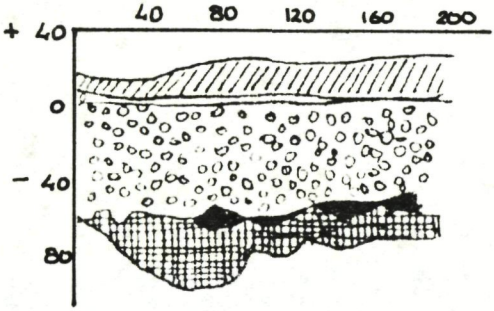

bodemprofiel
put 8
25-6-83

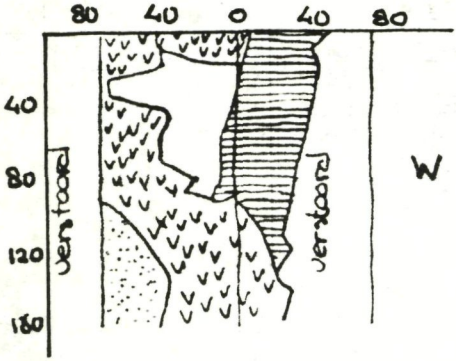

wandprofiel west
put 9
27-7-83

LEGENDA
SCHAAL 1:40

- puin+humuslaag
- donker(donker bruin-zwart)
- zwart
- donkergeel zand
- geelzand
- donkere vulling (jonger dan)
- donkere vulling met middleeuwse scherven
- donkerbruin
- geel-bruin-donker

150 JAAR STRAATREINIGING VAN GEMEENTEWEGE 1833–1983

J. v.d. Heijden

Dit jaar is een jubileumjaar voor de Helmondse gemeentereiniging.
150 Jaar geleden besloot de gemeenteraad geld te gaan besteden aan de reiniging van de stad.
Vanaf januari 1834 zou het straatvuilnis via verpachting of aanbesteding worden opgeruimd. 50 Jaar daarna besloot de gemeente om een arbeider speciaal voor de gemeentereiniging in dienst te nemen.
Over deze 50 jaar tussen 1833 en 1883 gaat dit artikel.

HET OPHALEN VAN HET STRAATVUIL.

De oudste manier van huisvuilverwijdering was het eenvoudig buiten de deur gooien van het afval. Soms werden mesthopen gevormd.
Aan het einde van de middeleeuwen gingen de meeste stadsbesturen er toe over verbodsbepalingen uit te vaardigen m.b.t. het ongelimiteerde neergooien van afval op de straten. In een aantal steden werden plaatsen aangewezen, waar men het vuilnis wél heen mocht brengen. 1)

In Helmond werd bepaald, dat mesthopen op iederS eigen land of erf gemaakt dienden te worden. 2) Voor wat betreft het straatvuil, behoorde iedereen op zaterdagmiddag de straat en goot voor zijn erf of woning schoon te vegen en het vuil te verwijderen. 3) Over dat wekelijks schoonmaken van de straten ontstond nogal eens onenigheid. Eén van de oorzaken van de burenruzies was gelegen in het veel voorkomende plaatsgebrek bij de huizen om vuilnis te bergen. 4)

Nota:
voor het Gemeentebestuur van Helmond,
aan de Weduwe van Eersel, woonende alhier.

1883.				
		Wegens arbeidsloon bij het wegvoeren van Straatvuil:		
31 Mei	„	2 karren vuilnis	f „	60
10 Juni	„	2½ kar vuilnis	1	„
11 Juni	„	4 karren vuilnis	2	„
12 Juni	„	8 karren vuilnis	4	„
13 Juni	„	5 karren vuilnis	2	50
20 Juli	„	1 kar vuilnis	„	55
2 Augustus	„	1 kar vuilnis, op de Wal	„	50
28 Augustus	„	2 karren vuilnis, idem	1	„
4 Augustus	„	½ dag, arbeid vuilnis	2	25
9 Augustus	„	½ dag, idem	2	25
1 September	„	3 karren vuilnis	1	50
1 September	„	Straatvuil	3	„
1 September	„	1 dag werk vuilnis op de Wal	4	50
1 September	„	½ dag, idem	2	25
1 September	„	3 karren vuilnis, idem	1	50
2 September	„	3 karren vuilnis, idem	1	50
4 September	„	3 Schoft-werk Straatvuil	2	37
5 September	„	½ dag Straatvuil	2	25
		Totaal	f 35	32

gezien den 25 Januari 1884.
De Voorzitter, De Wethouder.

Een rekening van de Wed. M. van Eersel wegens arbeidsloon bij het wegvoeren van straatvuil in 1883.
De afvoer van het vuil geschiedde-volgens deze nota-nogal onregelmatig: in Juni werd er op vier achtereenvolgende dagen bijna 20 karren vuilnis opgehaald, in Juli daarentegen was er slechts 1 kar vuilnis op te halen. De gemiddelde prijs per kar was 50 cent
(GAH, Bijl. bij de Rek. 1883, hfdst. 3, No 600)

In de gemeenteraadsvergadering van 12 december 1833 werd besloten het vuilnis van gemeentewege te laten wegvoeren. Gekozen werd voor een jaarlijkse aanbesteding. De verwachting van de raadsleden was,dat door middel van aanbesteding per jaar de ophaalkosten zo laag mogelijk zouden blijven. 5)
Een week later werd de geldende plaatselijke keur,daterend van 11 december 1828, gewijzigd. 6) Een ieder behoorde, zoals gebruikelijk, op zaterdag 'nadat het klokje zal zijn geluid.....de goten voor zijn huis en erve behoorlijk te zuiveren en de straat te vegen'. Maar moest men tot dan toe maar zien waar hij het vuil liet, nu werd verordend, dat men vanaf januari 1834: 'Het slijk en vuilnis op den kant der goot aan een hoop of hopen (dient) te leggen, hetgeen voor des namiddags drie ure zal moeten verrigt zijn.'7) Na drie uur zou degene, die het ophalen van het vuil gegund was, langs komen om het straatvuil weg te brengen.
De eerste aanbesteding vond plaats op 20 december 1833. De beroepen van de vuilnisophalers doen veronderstellen, dat zij óf zelf het vuilnis als mest gebruikten (landbouwer, bouwman) óf het vuilnis doorverkochten (voerman, particulier, metselaar) 8)

STRAATVEGEN.

In 1833/1834 verscheen ook de eerste 'gemeentereiniger' in het Helmondse straatbeeld. Dirk van Helmond, als kantonnier werkend voor de gemeente, ging tegen een vergoeding van 30 cent per keer wekelijks de markt en de straten en goten voor de gemeentegebouwen vegen. Hij hield ook de bruggen schoon. Het baantje van straatveger was voor Dirk van Helmond een extraatje. Zijn voornaamste bron van inkomsten bleef het rijden van zand en het slechten van sporen, kortom, het onderhoud van wegen.
Na zijn overlijden in juli 1842, 9) nam zijn vrouw Johanna van Bragt het veegwerk over. Zij hield dat vol tot 1860, waarna J.W.v.d.Vorst en vanaf 1863 zijn weduwe, haar werk overnamen. 10)

Helmond den 8 Februarij 1884

Nota

Voor Het Gemeentebestuur van Helmond

van J. Rakels

1884.	Een nieuwe handwagen	41	—
	Geermaak	23	42
	Een wielbje gesparend	1	—
	Totaal	f 65	42

Gezien den 8 Februari 1884
De Voorzitter De Wethouder,
van Hoeck W. Berings

De Secretaris
W. Wolters

Toengemeentebestuur de straatreiniging in eigen beheer ging uitvoeren moest er uiteraard divers materiaal aangeschaft worden. Hier een rekening van timmerman J.Rakels wegens leverantie en arbeidsloon aan een wagen voor de straareiniging in 1884
(GAH. Bijl.bij de Rek. 1884, htdst 3,No 253)

Vanaf 1866 werd dagelijks op de Markt, bij bruggen en in de straten vóór de openbare gebouwen het straatvuil weggeveegd. Twee jaar later pas werd de vergoeding voor het vegen aangepast: per week mocht één gulden worden gedeclareerd bij de gemeente. Of die gulden voor zes keer vegen in evenredigheid was met de vergoeding van 50 cent per keer, die tussen 1862 en 1865 betaald werd, valt te betwijfelen.

VERANDERINGEN.

In 1883 en 1884 vonden er diverse wijzigingen plaats in de organisatie van de straatreiniging. In 1883 werd Helmond voor het ophalen van het vuilnis in twee wijken gesplitst.
Het eerste perceel besloeg de Molenstraat,Ameidestraat, Binderstraat en Binderseind. Het tweede perceel bevatte de Heuvel, Groenewoud, Kerkstraat, Veestraat, Kampstraatje, Pantoffelstraat, Haven, Steenweg en Markt. Elke woensdag en zaterdag moest het vuilnis worden vervoerd naar het terrein achter de brouwerij van 'de kinderen Van de Laar'. 11) Daar, op het Binderseind,was dus de eerste gemeentelijke vuilnisbelt gelegen.

De gemeente stelde vanaf februari 1883 bij iedere vuilophaalkar van degene, aan wie het vervoer gegund was, een arbeider met bezem beschikbaar, om bij het laden behulpzaam te zijn. 12) De weduwe M.van Eersel en J. Boudewijns waren de eerste,waarover in de gemeenterekening vermeld wordt,dat ze arbeidsloon voor het wegvoeren ontvangen hebben.Zij werden nog per keer betaald. 13) In 1884 is Jan Agten de eerste gemeentearbeider,die speciaal voor het vegen van de straten in dienst is genomen. 14).
1884 kan dus beschouwd worden als het beginjaar van de gemeentelijke reinigingsdienst in Helmond.

N O T E N:

1) Het vuilverwijderingsvraagstuk blz.9-10 (Amsterdam ca.1944)

2) Oud archief Helmond, inv.nr.231 : het oudst bewaard gebleven register wet keuren en breuken der stad Helmond, daterend uit 1622,artt.18 en 19.

3) Notulengemeenteraadsvergaderingen 5 december 1833, fol.69^{v} - 70^{v}; 12 december 1833, fol. 72^{v}.

Door het kennelijk plaatsgebrek bij veel huizen zal het straatvuil ongetwijfeld een behoorlijke hoeveelheid huisvuil bevat hebben. Overigens bestond het huishoudelijkafval in die tijd voornamelijk uit groenteresten en turfas. Het straatvuil kon goed als mest gebruikt worden. (zie noot 1)

4) Notulen gemeenteraadsvergaderingen 12 december 1833, fol 72^{v}

5) i d e m .
De inschrijvingsbedragen voor het ophalen van het straatvuil verschillen nogal door de jaren. In een aantal jaren is de vraag naar mest blijkbaar zo groot, dat de gemeente het ophalen van het vuilnis kan verpachten. Dat is bijvoorbeeld in 1844 en 1845 en in 1852-1856 het geval.
In 1846 wordt het wegvoeren voor niets gegund aan bouwman J.Kuyper.

6) ' De Keuren ' waren de bepalingen, waaraan de inwoners van de stad zich moesten houden. Ze is te vergelijken met de tegenwoordige Politieverordening. Het oudst bewaarde Helmondse register met Keuren dateert uit 1622.

7) Notulen gemeenteraadsvergadering 12 december 1833,fol. 72^{v}. 73^{v}.

8) Gemeentekeuringen + bijlagen 1833-1884.
Van een aantal jaren zijn de contracten in de serie bijlagen van de gemeenterekeningen bewaard gebleven, bv.van 1842,1844,1878 en 1883.

9) Burgerlijkestand, overlijdensakte 27 juli 1842.

10) Gemeenterekeningen - bijlagen 1833-1884.

11 Bijlage gemeenterekening 1883 nr. 247.
Contract betreffende het wegvoeren van straatvuil in de periode 1 februari t/m 31 december 1883.

12) i d e m .

13) Bijlage gemeenterekening 1883 nr.251.
Wede M.v.Eersel ontving over dat jaar f.35,32.
J.Boudewijns kreeg f.5,50 vanwege de verleende assistentie.

14) Het leven van Jan Agten,1821-1896, is in 1982 beschreven door F.v.d. Meulenhof in: Johannes Agten, de enige Helmondse ridder in de militaire Willemsorde.
Ook verscheren van zijn hand het artikel: Jan Agten,een Helmondse drager van de Militaire Willemsorde, in De Vlashloom,Historisch Jaarboek voor Helmond III.

'N EEUW LANG IN GOEDE HARMONIE
100 JAAR HELMONDS MUZIEK CORPS 1883–1983

(J.J.F. de Waal) *Giel van Hooff*

De geschiedschrijving van het Helmonds Muziek Corps begint een aardig aanzien te krijgen. Naast de gedenkboekjes bij het 50-jarig en 90- jarig bestaan ligt hier nu een kloek (bijna 200 pgs.) gedenkschrift ter gelegenheid van het eeuwfeest.
De schrijver heeft het niet gemakkelijk gehad: veel archiefmateriaal uit de oudste periode is verloren gegaan, terwijl hij geen tijd had om al het overvloedige materiaaluit het jongere verleden te verwerken. Het accent van het boek ligt op de laatste 50 jaar, waaraan bijna 6/7 van het verhaal is gewijd. Persoonlijk vind ik dit jammer, want de eerste halve eeuw is mijns inziens de meest interessante periode uit de geschiedenis van het H.M.C.
Behalve de interessante ontstaansgeschiedenis - gesticht in 1883 als bedrijfsfanfare van de machinefabriek Begemann tot 1900, is het korps in die periode ook nog van 1912 tot 1920 aan de R.K. Gildenbond verbonden geweest.
Terecht is in het begin van het boek nog een keer het (helaas beknopte) geschiedverhaal over de eerste 50 jaar van de toenmalige secretaris Koos Wasser, herdrukt. Dit stuk bevat eigenlijk nog de meeste informatie over de beginperiode.
Over de motieven van E.H.Begemann om een eigen fabrieksfanfare op te richten weten we nog steeds niets met zekerheid. Sjaak de Waal volgt wat dit betreft de lezing van Hein Zomerdijk ('Brabants Muziekleven'), die zich echter weer gebasseerd heeft op het boekje van Jos Verschueren bij het 90-jarig bestaan, dat op zijn beurt voor de oudste tijd het verhaal van

Koos Wasser weergeeft. Bij de tentoonstelling over het H.M.C. in het kasteel-museum in april/mei van dit jaar is er vooral de nadruk op gelegd dat Begemann op deze manier zijn werklieden van het avondlijke kroegvertier wilde weghouden. Ook Zomerdijk noemt dit motief, naast de drang tot culturele verheffing die veel sociaal bewogen ondernemers toen voelden.
Begemann was ongetwijfeld een vooruitstrevende ondernemer en dronkenschap kwam ook onder zijn personeel voor, maar het lijkt ons teveel een verklaring achteraf, terwijl we dan nog niet weten waarom andere soortgelijke ondernemers als Carp, van Vlissingen e.d. Begemann niet voorgingen of navolgden.
Over de eigenlijke aanleiding tot de oprichting wordt verhaald dat Begemann geïnspireerd zou zijn door de bedrijfsharmonie van een walswerk te Jemappe, maar dit verhaal is helaas niet nagegaan.
Opvallend indit verband is dat, i.t.t. Zomerdijk meent, er in Brabant en wel in de naaste omgeving, al eerder een bedrijfsmuziekcorps is opgericht en wel 'L'Union Musicale ' van de sigarenfabriek Swane te Waalre, in 1881. (zie Joop Schaffels: 'De Sociaal-economische geschiedenis van Waalre in de periode 1870-1914 ' , pg. 30).
De firma Begemann had er toch heel wat voor over om de fanfare uit te rusten en van muziek te voorzien: naast de aanschaf van instrumenten, reparaties,muziekbladen e.d. (in de 17 jaar dat de fanfare bedrijfscorps was: voor meer dan ƒ.1000.--) droeg het bedrijf ook nog de kosten van de dirigent, stelde zij een repititie ruimte ter beschikking enz. Hoe de fanfare, toen de banden met de Kon.Machinefabriek doorgesneden waren, in dienst van de R.K.Gildenbond is gekomen, is ook een hoofdstuk uit de corpsgeschiedenis dat helaas niet nader belicht kon worden: waren het vooral financiële redenen (de gulle hand van Willem Prinzen , zoals Koos Wasser suggereert) die de nog maar kort op eigen benen staande vereniging noopten tot deze stap of waren er (ook) principiële overwegingen in het geding ?

Aardig zijn de voorvallen die de schrijver heeft geput uit de notulen van de ledenvergadering. Daardoor wordt

het verhaald van de laatste halve eeuw behoed voor een dorre opsomming van uitvoeringen, gaande en komende derigenten/beschermheren enz. Helaas is het daarbij niet altijd duidelijk of de schrijver zijn bron vrij citeert of zelf aan het woord is. Zo zou ik de opmerking op pg. 31 dat de werkeloosheid in de crisisjaren behalve tot maatschappelijke ellende ook ' tot lusteloosheid in het organisatieleven, verslapping van ambitie en toenemende neiging tot kritiek ' leidde toch wel nader uitgewerkt zien hebben, temeer daar er op de volgende pagina over dezelfde periode melding gemaakt wordt van een toenemend ledenaantal.

Een kleine kanttekening tot slot: helaas is bij de illustraties geen vindplaats vermeld. Het afdrukken van hele recensies van uitvoeringen of krantenartikelen over het H.M.C. vind ik persoonlijk niet zo geslaagd: bij een overzicht in vogelvlucht zijn dergelijke uitgebreide detailverhalen soms illustratief, maar meestal te anekdotisch.
Al met al uiteraard toch een welkome bijdrage. Het is te hopen dat het archief van het H.M.C. niet verder verloren raakt en het bestuur het 125-jarig jubileum wat eerder gaat voorbereiden zodat er dan wel de tijd voor is om al het materiaal te verwerken en misschien ook nog mijn bovenstaande vragen te beantwoorden.

Giel van Hooff

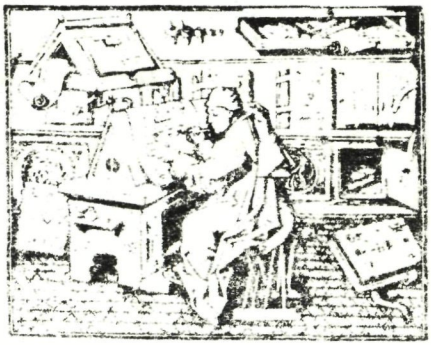

DRUKKERS IN HELMOND EN HUN DRUKWERK IN DE 19e EEUW

Deel III

Door omstandigheden zijn in het boven aangekondigd stuk van de uitgave sept. 1983, nr. 3, de noten weggevallen. Hiervoor onze verontschuldiging.

Voor de volledigheid alsnog deze noten hierbij afgedrukt.

NOTEN:

(1) Zie GAH, bevolkingsregister 1860-'80,B.1,Fol.283 en de registers van de patentbelasting 1877/1878 (no.298), 1878/1879 (no.296),1879 /1880 (no.293)

(2) GAH, Reg.Patentbelasting 1880/1881, no.281 : J.de Reydt: boekhandelaar boekbinder, (alléén), boekdrukker met 2 knechts.

(3) Zie de collectie hiervan op GAH.

(4) GAH, Bijl. Rek.1879, hfdt.2. In 1879 wordt ook een eerste inwonende (boekdrukkers) knecht ingeschreven op het adres van De Reydt (GAH,Bev. Reg. 1860/1880, dl. B.1, fol.187.

(5) GAH, Bev.Reg. 1860-1880, dl.B1, fol.201.

(6) J.Heeren: Uit de geschiedenis van het drukkersbedrijf te Helmond, II, in: ZWV, okt.1927.

(6a) Misschien van H.v.d.Boogaart, die volgens de patentregisters tot 1877/1878 een drukkerij had in wijk B.no.145 ?

(7) GAH, Verslag KvK. 1881, pg.9.

(8) GAH, Not.Arch., Not.B.A.J.Sassen 1880,nos. 40,41 en 42 (14 juni). Johannes de Reydt leent daarbij *f*.1500 van Jacobus Raijmakers, *f*.2000 van Johannes van Kraay (beiden uit Helmond) en *f*.2000 van mej.Gertruda Johanna Vermeulen, particuliere te 's-Hertogenbosch.

(9) Zo leent J. de Reydt in 1883 van P.C.P. de Louw, koopman te Helmond f.7500 (GAH,Not.Arch.Not.B.A.J.Sassen 1883 no.1) en in 1891 en 1895 nog veel meer geld van A.H.J. van Glabbeek (GAH,Not.Arch.,Not.Dijkhoff 1891, no. 314) en idem Not.A.Sassen 1895,no.211 (22 oct.) Jansen brengt in: drukpers,gereedschappen,boeken, winkelgoederen e.d. ter waarde van f.2450,- Hermans een even groot bedrag aan contant geld.

(10) GAH,Not.Arch.Not.Dijkhoff, 15 mei 1882, no.120.

(11) GAH, Not.Arch,Not.Dijkhoff, 7 nov.1883, no.341 (zie ook advertentie N.v.d.W., 2 jan.1884).

(12) GAH,Bev.Reg. 1880-1890, dl.4, fol.16.

(13) vervalt

(14) Joannes Henricus Hermans (geboren te Helmond, 7 aug.1848) was een zoon van Jan Hermans, winkelier te Helmond, eveneens een geboren Helmonder. Jan zijn vader was niet geheel onbemiddeld zodat deze in St.Michielsgestel en bij de broeders in Weert heeft kunnen studeren. Voordat hij zich met de boekhandel/boekdrukkerij bezighield staat hij als 'winkelier' vermeld. (GAH,Bev.Reg.1860-1880, dl.B,fol.19 en 22 en 388).

(14a) August Cornelis Maria Pellemans (geboren te Helmond, 31 mei 1852) was een zoon van een uit België afkomstige huisschilder, die zich ± 1850 in Helmond had gevestigd. Samen met zijn broer Jan (Johannes Theodorus) was hij een van de eerste leerlingen van de Helmondse H.B.S. waarna beiden ter vervolmaking van hun opleiding in vaders 'vak enkele jaren in het buitenland gaan werken. August trouwt op 22 jan.1878 met de weduwe van den Boom en wordt op die datum als boekhandelaar op haar adres ingeschreven. (GAH, Bev.Reg. 1860-1880, dl.B1, fol. 16 en deel B2, fol.377).

(15) GAH,Not.Arch.,Not.A.Dijkhoff 1880, no.331 (9 sept.):Het gebouw waarin de drukkerij gevestigd is en het woonhuis van de familie Pfennings-Pellemans wordt geschat op f.8500, het meubilair (w.o.de drukpersen) op f.1891, de boekwerken op f.6281 (!) terwijl daarbij nog een contant geldbedrag van f.1910 komt, totaal dus ruim 18½ duizend.

(16) GAH,Not.Arch.,Not.A.Dijkhoff 1882, no.268.

(17) GAH,Not.Arch.,Not.A.Dijkhoff 1884 (26 april).

(18) Enquête Struve - Bekaar.

(19) GAH. Verslag KvK 1882. pgs. 8 en 9.

(20) Zo leent Pellemans in 1880 ruim f.10.000. vermoedelijk om de nodige investeringen in de uitgave van zijn krant te kunnen doen (GAH.Not.Arch. Not.A.Dijkhoff 1880. nos.332 en 333 (9 sept.) en Not.B.A.J.Sassen.no 58 (29 juli).

(21) Zo biedt Pellemans in 1891 zijn winkelhuis (boekhandelsaffaire) en het daarachter gelegen gebouw (drukkerij) en alle daarin aanwezige machineriën publiekelijk te koop aan. Deze openbare verkoop gaat dan niet door, maar een paar maanden later verkoopt Pellemans de gebouwen voor f.16000 aan P.C.P.de Louw (GAH,Coll.Kranten, N.v/dW. 18 en 22 juli 1891; Not.Arch. B.A.J.Sassen, 1892, no.9 (9 febr.) Deze zelfde P.C.P. de Louw kocht in 1900 de rechten op de concurrerende krant 'Het Nieuws van de Week'.

(22) GAH,Not.Arch.Not.A.Dijkhoff 1880, no.150 (17 april).

(23) GAH, Coll.Kranten, Nv/dW, 10 sept.1881 (overlijdensadvertentie)

(24) i d e m , N.v/dW., 20 juni 1900

(24a) Vlg.Jac.Heeren (zie noot 6)was hij initiatiefnemer.

(25) i d e m , Nv/dW., 29 sept. 1884

(26) i d e m , Helmondsche Courant, 5 juni 1880.

(27) zie noot 6.

(28) In het Helmondse bevolkingsregister van 1860 tot 1880 ontbreekt de naam Leloup volledig. Dat zegt niet zoveel, want de broers Josehp en Jan Hendrik worden bijv. pas eind 1881 vanuit Sittard in Helmond ingeschreven, terwijl één van hen, Jan Hendrik, al op 9 mei 1881 in Helmond getrouwd is, waarbij broer Karel, eveneens boekdrukker te Helmond, getuige is. In het patentregister verschijnen de gebrs. Leloup pas voor het eerst in 1881 (GAH, Pet.Reg. 1881/1882, no.348).

(29) GAH, Not.Arch., Not.A.Dijkhoff 1881, no.131 (8 april).

(29a) De drukkerij was volgens de eerste advertenties (zie bv.ZWV,8 febr.1882) gevestigd op de Wal, naast het Gesticht van den H.Joseph,waarschijnlijk aan de achteruitgang van het huis aan de Ameidestraat.

(30) GAH, Bev.Reg. 1860-1880, dl.B2, fol.398. Officieel wordt hij 8 mrt.1882 uitgeschreven.

(31) GAH, Coll.Kranten, ZWV, 18 febr. 1882.

(32) i d e m , 25 febr. 1882

(33) GAH, Bev.Reg. 1880-1890, dl. B, fol.9.

(33a) Volgens de opgaven in de gemeenteverslagen is de stijging minder spectaculair: van drie drukkerijen met 9 werklieden in 1880 tot vier drukkerijen met 15 werklieden in 1883.

(34) GAH, Coll.Kranten, ZWV, 1 dec.1897.

(35) Vervalt.

(36) GAH, Verslag KvK 1882, pg.9.

(37) J.Heeren ZWV, 9 dec.1922.

(38) Berekend aan de hand van de jaaropgaven in de jaarverslagen van de Kamer van Koophandel te Helmond over 1880 resp.1883 (12.650 kranten tegen 73.000 Kranten)

(39) GAH, Corr.B. 1875-1888, no.1982 (5 febr.1885).

INHOUD HELMONDS HEEMKRONIEK 1983

De cijfers verwijzen naar resp. nummer van de aflevering en paginanummer daarin.

Artikelen

Helmond op de drempel van een nieuwe tijd.
J.J.F.de Waal 1 - 1

De beginjaren van de Helmondse Machinefabriek Begemann
G.v.Hooff 1 - 29

6 Juni 1893
J.Zeeuwen 1 - 40

Thomas Roijakkers (1821-1898), een Helmondse architect, aannemer en fabrikant in de 2e helft van de 19e eeuw -Deel 4
G.v.Hooff 2 - 45

Piet de Wit
J.Zeeuwen 2 - 47

Enkele opmerkingen met betrekking tot hertog Hendrik 1 van Brabant, zijn dochter Maria, haar echtgenoot Otto IV en de kloosterstichting "Binderen" bij Helmond
Deel I 2 - 61
Deel II 3 - 94
G.J. v. Bussel

Drukkers in Helmond en hun drukwerk in de 19e eeuw
Deel III
G. v. Hooff 3 - 81

Helmondse flitsen
J. Zeeuwen 3 - 116

Sint Lambertus, patroon van onze stad
T. Söhngen- v.Gotum 4 - 124

Bericht van de archeologische werkgroep:"'t Kleine Kerkske"
Deel VII
H.v.d. Laarschot
A.v. Schaijk 4 - 145

150 Jaar straatreiniging van Gemeentewege 1833 - 1983
J.v.d. Heijden 4 - 150

'n Eeuw lang 'n goede Harmonie
100 jaar Helmonds muziek corps 1883 - 1983
J.J.F.d. Waal 4 - 156

Drukkers in Helmond en hun drukwerk in de 19e eeuw
Deel III
Noten van uitgave sept. 1983 № 3
G.v. Hooff 4 - 159

colofon

uitgave
Heemkundekring "Helmond-Peelland"
Druk
Ontwikkelingsbureau Kerkstraat
Typwerk
Mevr. van Mierlo
Lay-out
H.A. van Krieken